

Anna Borkiewicz

(Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych,
Uniwersytet Wrocławski)

Kody dominujące w memach internetowych dotyczących historii Polski

W dzisiejszych czasach głównym środkiem wymiany i zdobywania wiedzy stał się Internet. Informacji na każdy temat szukamy za pośrednictwem internetowych wyszukiwarek, wiadomości e-mail w ogromnym stopniu zastąpiły tradycyjną korespondencję, a na portalach społecznościowych sprawdzamy, co wydarzyło się w życiu naszych bliskich i znajomych, nawet tych najbardziej oddalonych geograficznie. Internet zmienił życie społeczne, wprowadzając w nie szereg nowych elementów. Jednym z nich są z pewnością „memy internetowe”, których nie sposób nie dostrzec podczas surfowania po globalnej Sieci.

Celem niniejszego artykułu jest opisanie kulturowych kodów dominujących w memach internetowych dotyczących historii Polski, zarówno tych polsko-, jak i anglojęzycznych. Kod jako pojęcie wywodzące się z semiologii jest definiowany jako „zespół skonwencjonalizowanych sposobów znaczenia, właściwy dla określonych grup ludzi”¹. Kod kulturowy jest więc znaczeniem przypisywanym określonym zjawiskom przez członków danej kultury². Na potrzeby niniejszego artykułu jej reprezentantami będą polsko- i anglojęzyczne społeczności internetowe, posługujące się memami dotyczącymi historii Polski. Magdalena Kamińska zauważa, że „każda z wirtualnych grup ulokowanych w określonych punktach cyberprzestrzeni buduje swoją własną historię, kulturową pamięć, zasób eksplcytnej i milczącej wiedzy dotyczącej lokalnie obowiązujących norm i dyrektyw uporządkowanych w unikalnej konfiguracji”³. Memy są tu zarówno komunikatami, jak i zapisami kulturowej pamięci. Kod dominujący, zwany też metakodem, którego

¹ Gillian Rose, *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań nad wizualnością* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010), 122.

² Adam Regiewicz, *Mediewalizm wobec zjawisk audiowizualnych i nowych mediów* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014), 29.

³ Magdalena Kamińska, *Niečne Memy. Dwanaście wykładów o kulturze internetu* (Poznań: Galeria Miejska „Arsenał” 2011), 11.

analiza jest ważną częścią niniejszego tekstu, to kod wpisujący znak w szerszą, konkretną ideologię⁴. Działa ona poprzez tworzenie formy „zdrowego rozsądku” i definiuje, co uważamy za oczywiste w codziennym życiu. Kody dominujące to te, które są aktualnie najbardziej rozpowszechnione. Właśnie pod względem tego kryterium będziemy ich poszukiwać.

W niniejszym artykule korzystano z memów znalezionych na różnego rodzaju *vanity sites*, czyli internetowych stronach o charakterze czysto rozrywkowym, prowadzonych przez jednostki lub małe grupy dla własnej przyjemności⁵. Z polskojęzycznych są to *Kwejk.pl* (<http://kwejk.pl/>) i *Demotywatory* (<http://demotywatory.pl/>), a z międzynarodowych *9gag* (<http://9gag.com>) oraz *tumblr* (www.tumblr.com), które Jakub Sroka klasyfikuje jako „najbardziej memogenne”⁶. Dodatkowo na wybór *9gaga* i *tumblr*a wpływ miał międzynarodowy przekrój ich użytkowników, niezdominowany przez jedną narodowość⁷. Żaden z portali nie jest szczególnie zorientowany na tematykę *stricte* historyczną. W każdym natomiast treści są tworzone i oceniane przez użytkowników. Oprócz tego jako pomocy do zrozumienia kontekstu niektórych memów użyto *Know Your Meme* (<http://knowyourmeme.com/>) – internetowej encyklopedii memów i innych fenomenów sieciowych, którą Linda Börzsei z Uniwersytetu w Utrechcie wskazywała na przydatną przy braku innych opracowań⁸.

Trzeba zaznaczyć, że zaprezentowane w niniejszym artykule przypadki stanowią tylko drobny ułamek wszystkich memów internetowych dotyczących polskiej historii. Jednak ciągły przyrost materiału i rozległość wirtualnej Sieci uniemożliwia zbadanie wszystkich obrazków, nawet gdyby ograniczyć ich zasięg tematyczny, kolejne zaś dobrze wpisują się w dominujący kod.

Czym są memy internetowe?

Samo słowo „mem” wyprzedza Internet. Do dyskursu naukowego wprowadził je Richard Dawkins, brytyjski zoolog, etolog, ewolucjonista i publicysta, w swojej książce *Samolubny gen* z 1976 r. Według Dawkinsa „mem” miałby być nośnikiem informacji kulturowej (analogicznie do genu, który jest nośnikiem informacji biologicznej). „Przykładami memów są melodie, idee, obiegowe zwroty, fasony ubrań, sposoby lepienia garnków lub budowania łuków. Tak jak geny rozprzestrzeniają się

⁴ Rose, *Interpretacja*, 123.

⁵ Kamińska, *Niecne Memy*, 65.

⁶ Jakub Sroka, *#OBRAZKOWE #MEMY #INTERNETOWE* (Warszawa: CeDeWu.pl, 2014), 103.

⁷ „9gag.com”, <https://www.similarweb.com/website/9gag.com#overview>, dostęp: 21 III 2017, oraz „tumblr.com” <https://www.similarweb.com/website/tumblr.com#overview>, dostęp: 21 III 2017.

⁸ Linda Börzsei, „Makes a Meme Instead. A Concise History of Internet Memes”, http://www.academia.edu/3649116/Makes_a_Meme_Instead_A_Concise_History_of_Internet_Memes, dostęp: 5 VII 2017.

w puli genowej, przeskakując z ciała do ciała za pośrednictwem plemników lub jaj, tak memy propagują się w puli memów, przeskakując z jednego mózgu do drugiego w procesie szeroko rozumianego naśladownictwa. Jeśli naukowiec przeczyta lub usłyszy jakiś dobry pomysł, przekazuje go kolegom i studentom. Wspomina o nim w artykułach i na wykładach. O propagowaniu się nośnej idei można powiedzieć wtedy, gdy przenosi się ona z mózgu do mózgu⁹. Teorie Dawkinsa rozwijali dalej Richard Brodie w *Wirusie umysłu*¹⁰ oraz Susan Blackmore w *Maszynie memowej*¹¹, co dało podwaliny tzw. memetyce.

Obecnie memy kojarzone są głównie z Internetem. Istnieje wiele definicji tego zjawiska, wśród nich taka, że „mem internetowy to dowolna porcja informacji rozprzestrzeniającej się pomiędzy powielającymi ją osobami za pośrednictwem Internetu m.in. przez portale społecznościowe, komunikatory czy fora internetowe”¹². Tematyka memów jest ograniczona „tylko przez liczbę rzeczy na świecie, o których możemy dyskutować”¹³. W niniejszym artykule przyjęto jednak jako obowiązującą najpełniejsze i najdokładniejsze objaśnienie autorstwa Jakuba Sroki: „Mem internetowy to, przybierająca formę począwszy od obrazka, skończywszy na wiadomości e-mail lub pliku wideo, reprezentacja pojęcia lub idei, która w sposób wirusowy rozprzestrzenia się pomiędzy osobami za pośrednictwem Internetu. Najpopularniejszą formą memu jest obraz osoby lub zwierzęcia opatrzony zabawnym lub uszczypliwym podpisem. Większość posługuje się humorem i apeluje głównie do nastolatków oraz młodych dorosłych, którzy wykazują największe prawdopodobieństwo ich odkrycia, zrozumienia humoru, a także przekazania dalej swoim znajomym”¹⁴.

Memy internetowe stanowią więc jedną z form komunikacji w Sieci, służąc do transmisji określonych treści w cyberprzestrzeni, a zarazem zapisu interpretacji otaczającej kultury, w tym historii jako jej elementu. Istotną cechą memów jest zdolność do ich replikowania, dzięki której mogą one szybko rozchodzić się po Sieci, rozpowszechniając określone interpretacje kultury. Przekazywane przez uczestników wirtualnych społeczności, przedstawiane w odpowiednio atrakcyjnej formie, memy mogą swoim przekazem docierać do szerokich grup internautów na całym świecie. Dzięki swojej popularności są często przekształcane (mutowane) przez kolejnych odbiorców, otrzymując nowe formy wizualne i treściowe. Nieustanne kopiowanie i przetwarzanie komunikatów jest znamienne dla współczesnej komunikacji wirtualnej.

⁹ Richard Dawkins, *Samolubny gen* (Warszawa: Prószyński i S-ka, 1996), 146.

¹⁰ Richard Brodie, *Wirus umysłu* (Łódź: TeTa Publishing, 1997).

¹¹ Susan Blackmore, *Maszyna memowa* (Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, 2002).

¹² „Bazaar goes bizarre”, ostatnia modyfikacja 31 VII 2003, http://usatoday30.usatoday.com/tech/news/2003-07-28-ebay-weirdness_x.htm, dostęp: 5 VII 2017.

¹³ Börzsei, „Makes a Meme Instead. A Concise History of Internet Memes”, ostatnia modyfikacja II 2013.

¹⁴ Sroka, #OBRAZKOWE, 33–34.

Zarówno zjawisko, jak i treść memów należy rozpatrywać na tle współczesnej kultury audiowizualnej. Jej istotną cechą jest ikoniczność przekazu. Adam Regiewicz zauważa, że „współczesny użytkownik kultury – podobnie jak człowiek średniowiecza – wyraża swoje myśli za pomocą obrazów, które w sposób alegoryczny oddają istotę i sens ukrytych, niewyraźalnych (szczególnie na płaszczyźnie emocjonalnej i psychologicznej) znaczeń. Jednocześnie, tak samo jak jego poprzednik, ucieka od myślenia abstrakcyjnego w konwencjonalne formy, typologiczne przedstawienia, skodyfikowane alegorie i symbole, mające swoje odniesienie do rzeczywistości rozumianej tu także jako rzeczywistość medialna czy wirtualna”¹⁵. Zarazem treść memów historycznych jest zbanalizowana i zazwyczaj wyrwana z kontekstu. O ich przekazie decyduje nie tyle dążenie do obiektywnego zrozumienia historycznych faktów, co subiektywna interpretacja autora dostosowana do skrótowej formy komunikacji i dążąca do atrakcyjności w oczach innych uczestników Sieci. Dla profesjonalnych historyków powiązania między treścią memów a historią akademicką często mogą być zaskakujące. O sukcesie memu w Sieci decyduje bowiem jego popularność wśród użytkowników o różnym poziomie wiedzy i wykształcenia, będąca często wynikiem udanego żartu lub strywializowania treści.

Trudno interpretować memy będące komentarzem do otaczającej rzeczywistości w oderwaniu od emocji społecznych obecnych w chwili ich powstania. Subiektywizm, emocjonalność i wyabstrahowanie od podręcznikowej interpretacji wpisują tego typu komunikaty w nurt historii niekonwencjonalnej¹⁶ – w wydaniu popularnym, żyjącym obok świata akademickiego. Interpretowanie tematów historycznych przez pryzmat chwili obecnej stanowi nieodłączny atrybut memów. Regiewicz zauważa: „to powtarzalne replikowanie sprawia wrażenie podtrzymywania jednej spójnej rzeczywistości poprzez wklejanie, dołączanie rozpoznawalnych elementów do opisów nowych zjawisk, które jawią się nie jako przyszłość, która się staje, ale jako wiecznie trwająca terażniejszość. Dlatego też można mówić, że nowe media, podobnie jak anamneza, przygotowują na spotkanie z przyszłością, którą uobecniają w terażniejszości, a poprzez mechanizm replikowania czynią przeszłość wiecznym »dzisiaj«”¹⁷.

Polskojęzyczne memy o historii Polski: Polska Zwycięska

Wśród memowych przedstawień historii Polski dominują obrazy zwycięstw. W Internecie dzieje narodu polskiego są albo malowane samymi sukcesami zbrojnymi, albo autorzy się do nich w różnych formach odwołują. Sugeruje to nam kod

¹⁵ Regiewicz, *Mediewalizm*, 67.

¹⁶ Ewa Domańska, *Historie niekonwencjonalne* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2016), 61–66.

¹⁷ Regiewicz, *Mediewalizm*, 67.

dominujący w polskim Internecie: historia Polski to historia zwycięstw. W przeszłości widzimy dawną chwałę Polski, militarnie silną Rzeczpospolitą, która dominuje nad innymi państwami.

Chronologicznie pierwszym takim wydarzeniem jest bitwa pod Grunwaldem z 1410 r. Różne badania i obserwacje pokazują, że jest to jedno z lepiej znanych historycznych zdarzeń utrwalonych w pamięci zbiorowej Polaków. Od przepisu na bimber zakodowanego w rocznej dacie potyczki po ankiety Krzysztofa Malickiego i Łukasza Michalskiego dotyczące kanonów pamięci młodzieży, gdzie jest ono wymieniane jako powód do dumy¹⁸. Baza ikonograficzna tych memów skupia się wokół filmu *Krzyżacy* w reżyserii Aleksandra Forda, będącego adaptacją powieści Henryka Sienkiewicza pod tym samym tytułem oraz obrazu Jana Matejki. Pokazuje to, jak oba te wizerunki zakorzeniły się w zbiorowym postrzeganiu tego wydarzenia.

Przykładowy mem z pierwszej bazy ikonograficznej przedstawia Emila Karewicza w roli Władysława II Jagiełły z mieczami w obu rękach oraz podpisem „Kiedy przyjmiesz od Krzyżaków dwa nagie miecze / chociaż mieczów u was dostatek”. Tekst jest nawiązaniem do kwestii z filmu i książki, w której król Władysław przyjmuje dwa nagie miecze od posła krzyżackiego i uznaje je za wróżbę zwycięstwa w nadchodzącej bitwie.

W przypadku obrazów Matejki wiele memów odnosi się do rozgrywek piłkarskich pomiędzy reprezentacjami Polski i Niemiec. Pod obrazem zmienia się jedynie podpis, wskazując na konkretną datę i miejsce meczu. Dalsze mutacje tego mema pojawiają się przy okazji kolejnych wspólnych spotkań obu reprezentacji. Można z tego wyciągnąć dwa wnioski dotyczące świadomości zbiorowej Polaków. Po pierwsze wydarzenia sportowe są przyrównywane do konfliktów zbrojnych z przeszłości. Po drugie grunwaldzkie zwycięstwo wciąż jest uważane za wielkie zwycięstwo nie tyle nad państwem krzyżackim, ile nad narodem niemieckim w ogóle.

Niemcy nie są jedyną nacją, nad którą zwycięstwa lubią wspominać polscy internauci. Jeden z memów z Kazimierzem Wielkim odnosi się do polityki wschodniej. Portret króla autorstwa Jana Matejki podpisano: „Za moich czasów / głównym towarem eksportowym na wschód był wpierdol”. Odnosi się do zwycięskiej wojny o Księstwo Halicko-Włodzimierskie, dzięki której król rozszerzył terytorium Korony na wschód. Jest to wyraz pewnej nostalgii: kiedyś państwo polskie potrafiło zdominować wschodnich sąsiadów. W podobny trend wpisuje się portret Jana III Sobieskiego autorstwa Matejki podpisany „Za moich czasów też prowadziliśmy dialog z Islamem. / Nazywaliśmy to *wpierdol*”. Po raz kolejny przeszłość jest zwierciadłem, przez które spoglądamy na teraźniejszość. Oba te memy odnoszą się nie tyle do minionych stosunków ze wschodnimi sąsiadami czy krajami muzułmańskimi, co do obecnych problemów Polski i Europy.

¹⁸ Krzysztof Malicki, *Pamięć przeszłości pokolenia transformacji* (Warszawa: SCHOLAR, 2012), 91; oraz Łukasz Michalski, „Kilka uwag o mitach na temat świadomości historycznej Polaków”, w *Historycy i politycy: polityka pamięci w III RP*, red. Paweł Skibiński, Tomasz Wiścicki, Michał Wysocki (Warszawa: Wydawnictwo DiG oraz Muzeum Historii Polski, 2011), 208.

Przykłady memów traktujących o tym, jak silna i niepokonana jest Polska, można mnożyć. Mamy obraz rosyjskiego malarza Carla Weniga *Iwan Groźny i jego mamka-karmicielka*, na którym do zmartwionego cara przemawia jego stara już niańka: „Nie można tak po prostu pokonać Polski”. Jest to nawiązanie do popularnego memu opartego na cytacie z filmu Petera Jacksona *Władca Pierścieni: Drużyna Pierścienia* z 2001 r. „Nie można tak po prostu wejść do Mordoru”¹⁹. Porównanie pokonania Polski do czynności graniczącej z niemożliwością silnie oddziałuje na wyobraźnię internautów. Na innej ilustracji można dostrzec Gustawa II Adolfa na tle *Bitwy pod Trzcianą* autorstwa Józefa Brandta z fikcyjnym cytatem: „Trzciana?! / Nie dało się wypowiedzieć, a tym bardziej wygrać...”. Humorystyczny przekaz ma wypływać z trudności wypowiedzenia przez obcokrajowców zbitki głosek „trz”, jak i porażki Szwedów pod ową miejscowością z 1629 r.

Koniec tego trendu wyznacza wiek XVIII. Po tej cezurze nie dominują już memy o zwycięstwach Polski. Łatwo to wytłumaczyć: ten wiek i następny to epoki uważane w pamięci zbiorowej jako czas porażek i hańby. Rozbiory Polski przewodzą liście narodowych wstydów młodych Polaków. W bliskim sąsiedztwie (na trzecim miejscu) znajduje się konfederacja targowicka, a nieco dalej liberum veto kojarzone ze schyłkowym okresem demokracji szlacheckiej oraz abdykacja Stanisława Augusta Poniatowskiego²⁰. Na tej samej liście pojawia się jeszcze powstanie listopadowe oraz klęski w powstaniach w ogóle²¹. Utrata niepodległego państwa, jego brak i porażki w próbie jego odzyskania sprawiają, że nie jest to okres, do którego Polacy chętnie wracają pamięcią.

Może zastanawiać brak wydarzeń z XX w., zwłaszcza takiego sukcesu militarnego, jakim była bitwa warszawska z 1920 r. O ile jeszcze brak wydarzeń z okresu drugiej wojny światowej i późniejszych da się wytłumaczyć – Polska, mimo iż była po stronie aliantów, utraciła suwerenność i znalazła się w strefie wpływów ZSRS – tak brak II RP frapuje badacza. Być może ma to związek z jej niedowartościowaniem w szkolnej edukacji historycznej.

Warto jeszcze zauważyć polskojęzyczne pseudo-memy wykorzystujące formę gatunku: ilustrację i podpis w kilku charakterystycznych układach, pozbawione jednak przy tym elementów komizmu. Jako przykład może posłużyć zdjęcie obrazu króla Sobieskiego pod Wiedniem i podpis: „Nic nie było w Telewizji ani w Prasie, **a to my** 329 lat temu ocaliliśmy Europe przed ekspansją Islamu, ważniejsze jest jakoś to, że jakiejś tam księżnicce angielskiej wiatr podwiał sukienkę”²². One również wpisują się w kod dominujący.

¹⁹ „One Does Not Simply Walk into Mordor”, ostatnia modyfikacja 30 VI 2017, <http://knowyourmeme.com/memes/one-does-not-simply-walk-into-mordor>, dostęp: 5 VII 2017.

²⁰ Malicki, *Pamięć przeszłości*, 92.

²¹ *Ibidem*.

²² „Demotywatory”, ostatnia modyfikacja 24 IX 2012, <http://demotywatory.pl/3928048/Nic-nie-bylo-ani-w-Telewizji-ani-w-Prasie>, dostęp: 16 XII 2017. Pisownia oryginalna.

Ogólnie rzecz biorąc, wydarzenia z historii Polski, które nie wpisują się w kod dominujący (Zwycięska Polska), są marginalizowane w internetowym (memowym) dyskursie polskojęzycznym.

Anglojęzyczne memy o historii Polski: pitiful Poland

W anglojęzycznych memach dotyczących polskiej historii dominuje seria *Polandball* (ang. *Poland* – Polska; *ball* – kula). Jest to typ anglojęzycznych memów o historii Polski, seria pojedynczych obrazków oraz komiksów, których głównym bohaterem jest tytułowa polska kulka – koło w odwróconych barwach polskiej flagi – mówiąca łamanym językiem angielskim i często powtarzająca najpopularniejsze polskie przekleństwa. Narodził się on na niemieckim forum obrazkowym *Krautchan* we wrześniu 2009 r., by wykipić słabą znajomość języka angielskiego jednego z polskich użytkowników tamtej społeczności²³. Jednak wkrótce zdobył popularność w całej Sieci, a do polskiej kulki dołączyły reprezentacje innych krajów (w ogólności zwane *Countryballs*). W memach z tej serii internauci wyśmiewają narodowe stereotypy i relacje między państwami²⁴. Głównym centrum *Polandball* jest poświęcona mu podstrona na portalu *reddit* (<https://www.reddit.com/r/polandball/>), współtworzona przez użytkowników z różnych krajów²⁵.

Choć w serii *Polandball* obecnie występuje wiele postaci, Polska jako bohater tytułowy jest protagonistą na tyle dużej liczby odcinków, że możemy zobaczyć kod dominujący w przedstawieniu jej historii. *Polandball* ukazuje narodowe kompleksy wynikające z trudnej przeszłości oraz polską miłość do wspominania chlubnych wydarzeń z dziejów państwa²⁶. Memy z tej serii przedstawiają polską kulkę jako postać, która budzi litość u odbiorcy.

Dodatkowo celowy jest również zabieg odwrócenia schematu kolorów polskiej flagi na *Polandballu*. W przeciwieństwie do barw biało-czerwonych, kulka jest czerwono-biała. Jak informuje nas oficjalny komentarz z subreddita polskiej kulki „...w Polsce wszystko jest odwrócone do góry nogami. Ludzie, samochody, nawet całe miasta. Dlatego właśnie Polska jest rysowana odwrotnie”²⁷. Angielskie określenie

²³ „Polandball”, ostatnia modyfikacja 10 VIII 2015, <http://knowyourmeme.com/memes/polandball>, dostęp: 5 VII 2017.

²⁴ „Polandball”, <https://www.reddit.com/r/polandball/>, dostęp: 5.07.2017.

²⁵ Na dzień 5 VII 2017 podstrona ma 273 684 subskrybentów. O ile nie mam dostępu do danych o pochodzeniu tych użytkowników, to portal-matkę odwiedzają głównie internauci amerykańscy, brytyjscy, kanadyjscy, australijscy oraz niemieccy – „reddit.com”, <https://www.similarweb.com/website/reddit.com>, dostęp: 5 VII 2017.

²⁶ „Polandball – A Case Study”, ostatnia modyfikacja 9 VI 2014, <http://culture.pl/en/article/polandball-a-case-study>, dostęp: 5 VII 2017.

²⁷ „Oficial Polandball Tutorial”, ostatnia modyfikacja 31 V 2017, <http://i.imgur.com/dcW9rpR.png#shelf-tutorial>, dostęp: 5 VII 2017.

upside down, stosowane do określenia zmiany barw *Polandballa*, można też przetłumaczyć jako „wspak, nie tak, jak by należało”²⁸, co nadaje temu zabiegowi kolejne znaczenie. Polska jest krajem, w którym nic nie jest tak, jak należy, dlatego nawet jego personifikacja swoje barwy nosi nie tak, jak to być powinno.

I właśnie w ten kod wpisuje się większość serii *Polandball*: Polska jest pogmatawana i ma budzić litość u odbiorcy. Przykładowy komiks rozpoczyna panel podpisany rokiem 1795, na którym widzimy kulkę Rzeczypospolitej patrzącą wesoło na złowrogie kulki Prus, Dynastii Habsburgów i Rosji. Wita je ona „Cześć koledzy!” . „Dzień dobry, Polen” odpowiadają Prusy. Zarówno pruska, jak i habsburska kulka trzymają ołówki. Następnie polska kuleczka zostaje rozrywana na trzy części przez Prusy, Austrię i Rosję, wzdłuż linii, które te państwa narysowały. Kolejny kadr to rok 1918: kula Niemcy jest wykończona wojną (krwawi i ma przyklejony plaster), a kula Rosja jest w trakcie przemiany w kulę ZSRS – wygląda jakby walczyła z rozdwojeniem jaźni. Wyraża sprzeczne hasła: raz „Jebać burżuazję!” i „Równość!”, a raz „Czerwone świnię!” i „Carat!”. Nie jest jeszcze flagą ZSRS, ale też już nie do końca flagą Rosji. To pozwala odrodzić się Polsce i, choć nosi krwawe blizny po wcześniejszym rozdarciu, woła „Jej! Jak dzisiaj jest piękne! Ja kochać życie”²⁹. Niestety nie trwa to długo, bowiem nadchodzi rok 1939 i w kadr wchodzi III Rzesza z piłą, która mówi „Witaj, Polen” oraz ZSRS z ołówkiem, by wyznaczyć granice nowego rozbioru. Jedyłą odpowiedzią *Polandballa* jest „kurwa”. Następny obrazek to już rok 1945: Polska ma nową bliznę oraz straciła oko. Nie jest to jednak koniec jej problemów, bowiem pojawia się ZSRS i oświadcza, że od teraz Polska jest jego towarzyszem – i na jej już i tak pokrytej ranami twarzy wypala symbol sierpa i młota. W roku 1989 jakiś głos spoza kadru krzyczy: „Solidarność! Jesteś wolna!”. Polska kulka jednak nie wygląda na zbyt ucieszoną. W końcu, na ostatnim kadrze, jedzie do Wielkiej Brytanii zarobić pieniądze. Brytyjska kulka odpowiada: „Potrzebujesz pracy? Możesz czyścić mój kibel. To do ciebie pasuje. Jak się z tym czujesz?”. Ostatni kadr to czerwono-biała kulka, która wyciera podłogę mopem i wodą z własnych łez, a zza kadru dochodzi nas wypowiedź Wielkiej Brytanii: „Dobrze Polaczku, szoruj tę podłogę póki nie załśni. Jeśli wciąż widzisz w niej swojego odbicie oznacza to, że nie wykonujesz dobrze swojej pracy. Nie chcę cię oglądać, Słowianinie”³⁰. Czerwono-biała kulka stwierdza na koniec „Polska już nic nie czuje...”³¹.

²⁸ „Upside down”, ostatnia modyfikacja 15 XII 2017, <https://ling.pl/sownik/angielsko-polski/upside+down>, dostęp: 15 XII 2017.

²⁹ Błąd ortograficzny w tłumaczeniu, by oddać oryginalny tekst w łamanej angielszczyźnie. W oryginale: „Is such pretty today. I am love to live”.

³⁰ Warto zwrócić uwagę na podobieństwo słów „Słowianin” i „niewolnik” w angielszczyźnie (odpowiednio *slav* and *slave*). Jest więc to gra słów, którą można też przetłumaczyć jako „Nie chcę cię oglądać, niewolniku”.

³¹ Błąd ortograficzny w tłumaczeniu, by oddać oryginalny tekst w łamanej angielszczyźnie. W oryginale: „Polan not feel anymore”.

Kolejny komiks jest bardzo podobny w wymowie. Nie ma w nim żadnych dialogów. Na pierwszym kadrze polska kulka jest przykuta łańcuchami do kulki Monarchii Habsburgów, Pruskiej oraz Rosyjskiej. Na następnym obrazku Polska jest nadal przykuta tym razem do Austro-Węgier, Cesarstwa Niemieckiego i Rosyjskiego. Dalej do III Rzeczy oraz ZSRS. Na kolejnym kadrze już tylko do ZSRS. Aż w końcu nie ma żadnych łańcuchów! Polska kulka już zaczyna się cieszyć, ale na ostatnim kadrze okazuje się, że znów jest przykuta: teraz do Niemiec, Unii Europejskiej oraz NATO.

Obie serie wpisują się w narrację, iż począwszy od rozbiorów dzieje Polski są nieprzerwanym pasmem porażek i tragedii. Prócz pierwszej utraty niepodległości wyraźnie rysują się jeszcze druga wojna światowa (z układem Ribbentrop–Mołotow na czele) oraz utrata suwerenności na rzecz ZSRS po wojnie. Warto zauważyć, że pod względem wydarzeń przedstawianych oba rodzaje memów wydają się komplementarne. Polskie skupiają się na sukcesach przedrozbiorowych, a zagraniczne – na porażkach, które przyszły po nich. Warto wreszcie odnotować dość ograniczony zbiór wydarzeń, do których sięgają twórcy memów. Może to świadczyć o niezbyt wielkiej znajomości historii przez autorów, a nawet słabej świadomości historycznej w ogóle.

Podsumowanie

Patrząc na polsko- i anglojęzyczne memy dotyczące historii Polski, można zaobserwować dwa zupełnie odmienne, a nawet sprzeczne ze sobą, kody dominujące. Polskojęzyczne memy ukazują Polskę zwycięską, potężną i budzącą strach u przeciwników. Wyraźnie wpisują się one w narrację wiktoryjną, będącą jednym z dwóch (obok martyrologicznej) dominujących sposobów przedstawiania zmitologizowanej przeszłości narodowej.

W memach anglojęzyczny występuje natomiast *Polandball*, gdzie Polska to pechowe, zakompleksione państwo o trudnej historii. Rodzi się więc dychotomia memów. Widoczna jest ona zarówno w treści, jak i w formie. *Polandball* jest dość ascetyczny, jest tam niewiele elementów graficznych; w większości wypadków brak tła. Tekstu jest również niewiele, a czasem może go nie być wcale. Z kolei polskie memy to na ogół gotowy obrazek (lub zdjęcie) z podpisem, i to często on nadaje znaczenie całości. Takie połączenie jest rodzajem jedności ikono-lingwistycznej typowej dla komiksów. To zaś kontrastuje z *Polandballem*, gdzie mimo prostoty dominuje warstwa ikonograficzna.

Być może klucz do owej dychotomii leży w odbiorcach i ich oczekiwaniach. Kody wynikają bowiem z kultur, z jakich wywodzą się odbiorcy, ale także tych, do których dzieła kultury mają być kierowane³². Polacy, przeglądając się w lustrze

³² Rose, *Interpretacja*, 102.

historii, chcą widzieć swój wyidealizowany obraz. Jak pokazują toczone w ostatnich latach debaty, w większości nie są gotowi na przyjęcie informacji o wstydlivych kartach swoich dziejów (*vide* dyskusja o Jedwabnem)³³. Na Zachodzie zaś – odwrotnie – to walka o dobre imię Polski wymaga nakładu sił i środków (*vide* wciąż pojawiające się sformułowania o polskich obozach koncentracyjnych, mimo wielu lat przeciwdziałania strony polskiej)³⁴. Memy dobrze odzwierciedlają zatem te nastroje.

Nie ma tym samym nic dziwnego w tym, że są tak różne. W końcu są wytworem dwu odmiennych społeczności internetowych. Kody dominujące służą ideologii, ta zaś znajduje się poza nauką³⁵. Również i samej naukowej historiografii współcześni jej teoretycy przypisują znacznie więcej subiektywizmu niż jeszcze przed stu laty, a w narracjach historyków dostrzegają nie tylko obraz przeszłości, ale również terażniejszości, w której te narracje powstają. Według postmodernistycznej teorii historiografii ona sama jest bardziej wyrazem kodów kulturowych niż sztuka³⁶. Można zatem memy traktować jako formę swoistej historiografii: pokazują przeszłość widzianą oczyma terażniejszości i skierowaną do współczesnych odbiorców. Same stając się źródłem historycznym, będą świadczyć zarówno o treściach interesujących odbiorców na początku XXI w., jak i o formach przekazu. Ciekawe jest jednak, co dostrzegą w pierwszym rzędzie internauci: zwycięstwa są nasze – porażki zaś widzą obcy. Nie da się wykluczyć, że część memów o *Polandballu* jest tworzona przez Polaków, być może jako wyraz autoironii znany np. z memów niehistorycznych, jak te o nosaczu sundajskim³⁷.

Na koniec warto jeszcze odnotować pewien ograniczony zbiór wydarzeń, do których sięgają twórcy memów. Może to świadczyć o niewielkiej znajomości historii ich autorów, a nawet słabej świadomości historycznej w ogóle. Memy internetowe są współczesnym rodzajem satyry, tudzież karykatury – są krzywym zwierciadłem, w którym odbija się mentalność ich twórców oraz odbiorców. Jednak ich wirtualne życie jest stosunkowo krótkie. Dlatego warto je nieustannie obserwować – bardzo szybko ich treść i trendy mogą ulec zmianie. Jak pisze Maciej Zaręba w swojej pracy o memach z lat 2010–2011: nieznajomość memów szkodzi³⁸.

³³ Paweł Machcewicz, *Spory o historię 2000–2011* (Kraków: Znak, 2012).

³⁴ Na przykład petycja Polonii amerykańskiej z ponad 300 tys. podpisów: „Petition on German Concentration Camps”, ostatnia modyfikacja 10 XI 2017, https://thekf.org/kf/our_impact/petition/, dostęp: 16 XII 2017.

³⁵ Rose, *Interpretacja*, 102.

³⁶ Domańska, „Maska przeszłości: o postmodernistycznej filozofii historii”, *Teksty drugie* 1 (1993): 111.

³⁷ „Nosacz a sprawa polska. Dlaczego małpy stały się tłem do popularnych memów o Polakach?”, ostatnia modyfikacja 21 VI 2017, <http://natemat.pl/210833,co-ma-nosacz-do-polaka-malpa-z-borneo-bohaterem-przesmiewczej-serii-memow>, dostęp: 16 XII 2017; oraz „Nosacz sundajski”, ostatnia modyfikacja 8 XII 2017, http://nonsensopedia.wikia.com/wiki/Nosacz_sundajski, dostęp: 16 XII 2017.

³⁸ Maciej Zaręba, „Memy internetowe (2010–2011)”, *Media i społeczeństwo* 2 (2012): 74.

Niewątpliwie są one ciekawym świadectwem historycznej świadomości internetowych społeczności, jak również przejawem obecności historii w wirtualnym świecie. Warto więc by i historycy zwrócili na nie baczniejszą uwagę.

Anna Borkiewicz

The dominant codes in Internet memes concerning the history of Poland

Summary

In this paper the author tries to identify dominant cultural codes existing in Polish history related Internet memes, both Polish-language and English-language ones. The article starts by explaining what cultural codes and meta codes are and how can they be applied to analyzing Internet memes. Next, the author states memes selection criteria (all come from main pages of vanity sites like 9gag.com or kwejk.pl) and arguments this choice. Following, the author discusses the concept of “meme” itself and defines what “Internet meme” is.

The main parts of the article are analyzes of two main cultural codes existing in Polish history related Internet memes. The first, dominant in Polish-language memes is belief of victorious Poland: memes concentrate on Polish military victories through ages. While English-language ones show pitiful side of Poland: Polish fails and vices (*vide* Polandball series).

The article ends by confronting both of codes and seeking for causes of this dichotomy. Among the author’s conclusions are cultural differences between Polish and English-language Internet users and different approach to Polish history.